

Česká republiky
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaje) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele **J. N.**, zastoupeného JUDr. Tomášem Štípkem, advokátem, sídlem Stodolní 741/15, Ostrava – Moravská Ostrava, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2014 č. j. 4 Tdo 449/2014-36 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 29. srpna 2013 č. j. 68 To 179/2013-231, za účasti **Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci**, jako účastníků řízení, a **Nejvyššího státního zastupitelství a Krajského státního zastupitelství v Ostravě – pobočky v Olomouci**, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2014 č. j. 4 Tdo 449/2014-36 a rozsudkem Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci ze dne 29. srpna 2013 č. j. 68 To 179/2013-231 bylo porušeno stěžovatelovo ústavně zaručené právo na vedení trestního řízení a na potrestání způsobem, který je určen zákonem podle čl. 39 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 1 odst. 1 a 2 Ústavy České republiky, a dále právo být stíhán jen z důvodů a způsobem, který stanoví zákon podle čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práva svobod.**
- II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. dubna 2014 č. j. 4 Tdo 449/2014-36 se ruší.**
- III. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 29. srpna 2013 č. j. 68 To 179/2013-231 se ruší v té části, ve které se podle § 73 odst. 1 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, stěžovateli ukládá trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na 3 (tři) roky.**
- IV. Ve zbývajících částech návrh odmítá.**

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na ochranu osobní svobody a právo být stíhán v souladu se zákonem podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu sp. zn. 3 T 207/2011, vedeného Okresním soudem ve Vsetíně (dále jen „okresní soud“), vyplývá, že stěžovatel byl napadeným rozsudkem okresního soudu odsouzen za spáchání zločinu vydírání podle § 175 odst. 1 a odst. 2 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve

znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), a přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. a) *trestního zákoníku*. Těchto *trestných činů* se měl stěžovatel dopustit tak, že dne 2. 3. 2011 najetím do protisměrné části vozovky úmyslně ohrozil poškozeného, ačkoli měl v té době uložen *trest zákazu činnosti řízení motorových vozidel*. Dle názoru okresního soudu tak stěžovatel učinil z toho důvodu, aby poškozeného zastrašil v souvislosti s dalším *trestním řízením* proti stěžovateli, ve kterém poškozený vystupoval jako svědek. Okresní soud stěžovateli uložil *trest odnětí svobody* na dva roky s podmíněným odkladem na dobu tří let, peněžitý *trest* ve výměře 20 000 Kč, tj. 100denních sazeb, kdy denní sazba byla soudem stanovena ve výši 200 Kč, přičemž pro případ, že by nebyl peněžitý *trest* vykonán, byl stanoven náhradní *trest* na pět měsíců *odnětí svobody*. Dále byl stěžovateli uložen *trest zákazu řízení motorových vozidel* na dva roky.

3. Proti rozsudku okresního soudu podal stěžovatel odvolání. Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci (dále jen „krajský soud“) zrušil rozsudek okresního soudu v celém rozsahu a sub 2 popsané jednání stěžovatele překvalifikoval ze spáchání *zločinu vydírání* podle § 175 odst. 1 a odst. 2 písm. c) *trestního zákoníku* na přečin *výtržnictví* ve smyslu § 358 odst. 1 *trestního zákoníku* a na přečin *maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání* dle § 337 odst. 1 písm. a) *trestního zákoníku*. Za tyto *trestné činy* uložil stěžovateli snížený *trest odnětí svobody* v trvání osmi měsíců s podmíněným odkladem na dobu dvou let, peněžitý *trest* ve stejné výši, tedy ve výměře 20 000 Kč, který se opět skládal ze 100denních sazeb, kdy denní sazba byla soudem stanovena ve výši 200 Kč, přičemž pro případ, že by nebyl peněžitý *trest* vykonán, byl stanoven náhradní *trest* na pět měsíců *odnětí svobody*. Dále byl stěžovateli stanoven *trest zákazu řízení motorových vozidel*, který byl zvýšen na tři roky.

4. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání k Nejvyššímu soudu, ve kterém namítal především porušení zásady *reformationis in peius*, spočívající ve zpřísnění *trestu zákazu činnosti* v odvolacím řízení. Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatele jako zjevně neopodstatněné. Ke stěžovatelovu tvrzení ohledně porušení zásady *reformationis in peius* Nejvyšší soud uvedl, že *trest* uložený krajským soudem nelze vnímat jako přísnější, jelikož zároveň se zvýšením *trestu zákazu činnosti* došlo i k zásadnímu zmírnění *trestu odnětí svobody* s podmíněným odkladem, a tudíž k celkovému zhoršení postavení stěžovatele v odvolacím řízení nedošlo.

II.

Argumentace stěžovatele

5. V ústavní stížnosti stěžovatel tvrdí, že rozsudkem odvolacího soudu došlo k nezákonnému zpřísnění *trestu* v odvolacím řízení, ačkoli nebylo podáno odvolání v neprospěch stěžovatele. Stěžovatel nesouhlasí s argumentací Nejvyššího soudu a namítá především to, že zásadu *reformationis in peius* je nutno vnímat v rámci každého uloženého *trestu* zvlášť. Dle názoru stěžovatele nelze prolomení tohoto *zákazu* u některého z *trestů*, v tomto případě *zákazu řízení motorových vozidel*, vyvážit snížením *trestu* jiného druhu, např. *odnětím svobody* s podmíněným odkladem. Z uvedeného důvodu stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud napadená rozhodnutí zrušil.

III.

Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

6. Ústavní soud vyzval podle ustanovení § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu účastníky řízení, aby se k projednávané ústavní stížnosti vyjádřili.

7. Krajský soud ve svém vyjádření pouze poukázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

8. Nejvyšší soud odkázal na svou ustálenou judikaturu a znovu zdůraznil, že zhoršení postavení obviněného je nutno vnímat v souhrnu všech uložených trestů, nikoli odděleně. Ve stěžovatelově případě nebylo postupováno v rozporu s ustanovením § 259 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“). Proto navrhl, aby Ústavní soud stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

9. V replice k vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatel nad rámec argumentace obsažené v ústavní stížnosti doplnil, že trestní zákoník nezná pravidla pro přepočítání či poměřování jednotlivých druhů trestů a dle jeho názoru nelze v případě nižšího trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem hovořit o jakékoli kompenzaci delšího zákazu činnosti. Ze stěžovatelova pohledu tak ke zhoršení jeho postavení skutečně došlo.

III.

Procesní předpoklady projednání návrhu

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a zjistil, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

IV.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

A. Obecná východiska aplikace zásady zákazu *reformationis in peius*

11. Zásada zákazu *reformationis in peius*, zakotvená u nás negativní formou v § 259 odst. 4 (*a contrario*) trestního řádu, je jednou ze základních zásad řádně vedeného a řádně zakončeného trestního řízení, která odsouzeným osobám zaručuje, že se jejich postavení nemůže zhoršit tím, že využijí zákonem poskytnutý procesní opravný prostředek, není-li současně takový prostředek využit státním zástupcem, popř. poškozeným k návrhu v jejich neprospěch. Patří k celé řadě ustanovení trestního práva procesního, která poskytují záruky ochrany práv a výhod obviněného, obžalovaného či odsouzeného (tzv. *favor defensionis*). Z hlediska podané ústavní stížnosti ovšem tato

zásada nemá význam, který jí stěžovatel přikládá, neboť sama o sobě, ať již ve formě přímého nebo nepřímého zákazu zhoršení, není přímo ústavně zakotvena. Protože se však Ústavní soud může ústavní stížností stěžovatele zabývat meritorně pouze v případě, že se dovolává ústavně zaručeného práva nebo svobody, bylo třeba tuto otázku blíže posoudit, neboť je třeba stát na stanovisku, že nikoli vše, co se vztahuje k některému základnímu právu nebo svobodě, současně také základním právem nebo svobodou je.

12. Pro odpověď na tuto otázku je významné její prakticky nepřetržité respektování v podmínkách moderního státu na našem území. Tato zásada pochází z římského práva, kde již Ulpianus varoval, že zvyk odvolat sice může vést k nápravě nespravedlnosti nebo pochybení soudců, ale může také vést ke změně k horšímu („*Appellandi usus ... iniquitatem iudicantium, vel imperitiam corrigat, licet non nunquam bene latas sententias in pejus reformet*). Na území České republiky je neodmyslitelnou součástí úpravy trestního řízení po více jak dvě stě let. To však z ní ještě ústavní pravidlo či princip nečiní, byť se do právního řádu dostala poprvé již v ustanovení § 198 soudního řádu trestního ze dne 17. 6. 1788 (viz *Justizgesetzsammlung*, Patent č. 848, na str. 135 – dostupné např. v *Historische Rechts- und Gesetzestexte Online* – <http://alex.onb.ac.at/>). Ten stanovil, že vrchní trestní soud důkladně projde zaslaný spis a shledá-li, že bylo rozhodnuto podle zákona, rekurs zamítne. V opačném případě se rozsudek změní v souladu se zákonem, přičemž trest nemůže být ale nikdy ztřešen (*Das Kriminal-Obergericht hat die gesandten Acten genau zu durchgehen. Findet es, daß das Urtheil nach dem Gesetze gefällt ist, so wird der Recurs verworfen. Im entgegengesetzten Falle wird das Urtheil dem Gesetze gemäß abgeändert. Niemals kann aber bey Gelegenheit genommenen Recurses die Strafe verschärft werden.*). Zejména psychologické teorie ji řadí zpravidla mezi efektivní záruky práva odvolat se (rovněž výslovně ústavně nezaručeného, neboť právo se hájit není vždy nutně spjato s opravným prostředkem, byť je to v současnosti s pravidlem) proti rozhodnutí v trestní věci, neboť nevede k obavám opravný prostředek využít.

13. Stejně tak, jako např. na našem území již v 18. století zakotvená zásada nevydávání občanů k trestnímu stíhání cizí moci, když (viz dvorský dekret ze dne 7. 11. 1772, bod 2, kterým byla Grotiova zásada „*aut dedere, aut punire*“ rozhodnuta formou nevydávat pachatele dožadující soudní moci, nýbrž místo toho jej odsoudit a nechat potrestat příslušným zemským soudem – „...*in keinem Fall ..mehr auszuliefern, sondern derlei Verbrechen von den betreffenden Landgerichten in Subsidium Justitiae vindicative selbst abzuurtheilen und zu bestrafen*“. In: *Sammlung aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780*, sv. 6, pod č. 1445 na str. 541 – dostupné rovněž na <http://alex.onb.ac.at/>) nebyla u nás zakotvena v ústavní rovině [nyní § 91 odst. 1 písm. a) zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních], ani v tomto případě nedošlo k ústavnímu zakotvení zákazu *reformationis in peius*. Sama o sobě jednak může být obtížně označena za základní právo, když se může dostat, a často dostává, do střetu s účelem trestního řízení, stejně jako se zásadou materiální pravdy a právy poškozených či obětí trestné činnosti. Navíc je obtížné jako přirozené právo jednotlivce ve smyslu čl. 1 věty druhé Listiny (vlastnosti nezadatelnosti, nezcižitelnosti, nezrušitelnosti a nepromlčitelnosti pozitivovaných přirozených práv) charakterizovat něco, co závisí na pasivitě státu či státního zastupitelství (v případě odvolání v neprospěch odsouzeného tato zásada neplatí), která může být dokonce porušením ústavní povinnosti státu a veřejné moci k ochraně života, zdraví, majetkových hodnot atd., a to rovněž formou řádně a důsledně vedeného trestního řízení

[srov. čl. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky (dále jen „ústavní zákon o bezpečnosti České republiky“) a body 21 až 35 odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 1716/16 – všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>]. S ohledem na její možné klady a zápory je pochopitelné, že byla a je v různých státech vymezována trestními řády a zejména judikaturou různě (např. ve Francii judikatura předcházela právnímu zakotvení o téměř 150 let). Proto se i ústavodárce zpravidla zdráhá zařadit ji do ústavního textu, neboť by stejně vyžadovala další konkretizaci v předpisech trestního práva procesního (viz jako výjimku čl. 34 odst. 3 Ústavy Srbska, ovšem omezenou na řádné opravné prostředky).

14. Současně tzv. pozitivování této zásady v ústavní rovině nebylo ani třeba, neboť – stejně jako uvedená zásada beneficia zákazu extradice občanů – nebyla ani tato zásada trestního řízení nikdy bez ohledu na možné problémy aplikace zpochybněna a byla na našem území přejímána dalšími úpravami trestního řízení z let 1873, 1950, 1956 a 1961 do současnosti. Již sám fakt, že z právního řádu byla odstraněna pouze v roce 1935 v trestním řízení Německé říše, je důvodem, který by zákonodárce, jinak v této věci ústavně neomezeného, vedl k nejvyšší obezřetnosti při úvahách o jejím vypuštění z § 259 odst. 4 trestního řádu. Nicméně Ústavní soud má za to, že ani v současnosti se jako převažující názor o ústavní povaze této zásady neuplatní (viz ve stejném duchu i nejnovější přehled německé judikatury v této věci od padesátých let minulého století v: *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung*. II. svazek, München 2016, s. 2329 a násl.).

15. Ústavní soud konstatuje, že zásada *reformationis in peius* výslovně v ústavním pořádku České republiky zakotvena není. Nedá se přímo dovodit z ústavní úpravy práva na soudní ochranu, ani z práva na obhajobu (jinou situací by bylo porušení § 314g odst. 3 písm. c) ve spojení s § 254 odst. 1 věta druhá trestního řádu), neboť ústavně zaručená procesní práva garantují jen řádné vedení právního řízení, nikoli jeho konkrétní výsledek z hlediska hmotného práva. Proto tato zásada není bezprostředně součástí ústavně zaručeného práva na obhajobu či práva na soudní ochranu, a již vůbec nepředstavuje součást těchto práv podle čl. 4 odst. 4 Listiny, tedy jejich podstatu a smysl. Z těchto základních procesních práv přímo plynou zase pouze procesní práva spojená s podáním návrhu, odvolání nebo jiného opravného prostředku, neboť nelze konstruovat nárok na zákonem zaručený výsledek odvolacího řízení, popř. na úspěch v soudním řízení, jak již nesčetněkrát Ústavní soud konstatoval ve své ustálené judikatuře, která vychází z toho, že právo na řádný (férový) proces zaručuje právo na projednání věci soudem za dodržení pravidel stanovených zákonem, popř. mezinárodní smlouvou, která splňuje ústavně stanovené podmínky aplikační přednosti (čl. 10 Ústavy).

16. Ústavní soud přesto nemá o ochraně zákazu *reformationis in peius* v ústavní rovině, a tím i o možnosti posoudit důvodnost ústavní stížnosti, pochybnost, když ji vyvozuje z principu legality (zákonosti) trestního stíhání a ukládání trestů, jak plyne zejména z čl. 39 Listiny ve spojení např. s čl. 8 odst. 2 Listiny, popř. i z čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny a rovněž z čl. 1 odst. 1 Ústavy. Je-li možné uložení trestu pouze a výlučně na podkladě zákona, potom musí být tento zákon v trestním řízení a při rozhodování o vině a trestu soudem plně respektován, a obžalovaný má právo na to, aby bylo takto podle zákona také postupováno v odvolacím řízení, nastanou-li podmínky předvídané v § 259 odst. 4 trestního řádu. V takovém případě by porušení tohoto ustanovení bylo spojeno

s porušením uvedených ustanovení ústavního pořádku, obdobně jako v případě porušení vazebních důvodů podle § 67 trestního řádu představuje současně porušení čl. 8 odst. 5 Listiny [srov. např. nález ze dne 6. 5. 2008 sp. zn. Pl. ÚS-st. 25/08 (ST 25/49 SbNU 673)] či porušení zákonem vymezeného obsahu vlastnického práva je současně porušením čl. 11 odst. 1 Listiny (někdy se tato vazba ústavního ustanovení na zákon označuje jako tzv. zástupné ústavní právo).

17. Stejně tak možno poukázat na čl. 1 odst. 2 Ústavy, popř. na čl. 10 Ústavy, ze kterých plyne jednak povinnost plnit závazky z mezinárodních smluv a současně dávat těmto závazkům, mají-li povahu samovykonatelných ustanovení, přednost před zákonem, stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon (tzv. aplikační přednost mezinárodních smluv), ovšem při zachování tzv. principu výhodnosti (např. čl. 53 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), čl. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech), tedy že se tím nezhorší postavení jedince vzhledem k výhodnější úpravě ve vnitrostátním právu. Jde zejména o související záruku svobody odvolacího práva, zaručeného každému odsouzenému v čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě, byť z ní, stejně jako požadavku poskytnutí efektivních prostředků ochrany základních práv a svobod, toto beneficium na ústavní úrovni neplyne. Právě pro její blízkost ústavním principům spravedlivého procesu a povinnosti soudů chránit základní práva a svobody je nutno chápat tuto zásadu především v jejím materiálním pojetí. Ústavní soud již ve své judikatuře několikrát zdůraznil, že porušení této zásady má obvykle nepřipustné ústavněprávní důsledky [srov. např. nálezy e dne 18. 11. 2008 sp. zn. II. ÚS 254/08 (N 197/51 SbNU 393) nebo ze dne 8. 6. 2006 sp. zn. II. ÚS 304/04 (N 117/41 SbNU 469)].

18. Ústavní soud tak uzavírá, že ve výše uvedeném kontextu jde jak o právněstátní požadavek plynoucí z čl. 1 odst. 1 Ústavy, tak o ústavně zaručené právo na to, aby odvolací soud, popř. dovolací soud postupovaly v trestním řízení zákonem stanoveným postupem a mohly uložit pouze takový trest, popř. jinou újmu na právech či majetku, které předvídá zákon splňující podmínky ústavního pořádku a mezinárodní závazky České republiky. Protože tento zákon (§ 259 odst. 4 trestního řádu) obsahuje i zákaz *reformationis in peius*, dopadá tento právněstátní požadavek (čl. 1 odst. 1 Ústavy) i na něj.

19. Z vyjádření k ústavní stížnosti i judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že zpřísnění či zmírnění trestu je obecnými soudy posuzováno vždy z hlediska všech uložených trestů v souhrnu (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2006 sp. zn. 5 Tdo 570/2006 či ze dne 22. 8. 2008 sp. zn. 5 Tdo 625/2007). Pojetí trestu jako souhrnu všech uložených sankcí, nebo dokonce jako všech odsouzením nastalých důsledků, nelze považovat za protiústavní.

20. Ústavní soud zastává názor, že účinky všech jednotlivých trestů je nutné poměřovat především v jejich celkovém dopadu do právní sféry odsouzeného. Neztotožňuje se tak s tvrzením stěžovatele (viz výše sub 5 a 9), že jakékoli zpřísnění, třeba i jen jednoho druhu trestu, představuje vždy zhoršení postavení obviněného, neboť to nevyplývá ani z textu zákona, ani z obecného chápání zásady zákazu *reformationis in peius* v kontextu účelů trestního řízení. Takové pojetí uvedené zásady by výrazně omezovalo účinné a racionální ukládání kombinovaných alternativních trestů, které se, obvykle ku prospěchu pachatelů trestných činů, stále častěji užívají. Na druhé straně je to nutně spojeno s určitým rizikem odlišného pojetí dopadu takových trestů u jednotlivých

soudců, neboť při ukládání více druhů mírnějších trestů se výrazněji projeví jejich osobní názory na jejich mírnost jednotlivě i v souhrnu. Uvedené se přitom neprojevuje pouze při srovnávání různých případů, nýbrž i při posuzování jednoho případu více rozhodujícími soudci. Proto je důležité zdůraznit primární odpovědnost veřejné žaloby za nápravu nedostatečnosti postihu, uloženého nalézacím soudem, což plyne z jejího ústavního postavení vymezeného jednak v čl. 80 Ústavy, jednak v úkolech, které pro ni vyplývají z čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky a současně z obecných pravidel plynoucích z principu dělby moci a moci v demokratickém právním státě s nezávislým a nestranným výkonem soudní moci. Tuto jejich funkci by neměly přebírat odvolací soudy ve větší míře, než je nutné pro smysluplnost uložené sankce. Tedy zejména v případech, kde určitý a pro daný případ přímo nabízející se trest není vůbec nalézacím soudem uložen a příslušný státní zástupce se proti uloženému postihu odsouzeného neodvolá. Taková situace nastane kupříkladu při neuložení trestu zákazů řízení motorových vozidel při odsouzení za trestný čin spáchaný při řízení vozidla. V takových případech by obecné soudy neměly, při snaze o nalezení účinnější kombinace mírnějších trestů, samy definovat veřejný zájem, jehož ochranu i ústavodárce svěřil do kompetence státního zastupitelství jako zástupce veřejné žaloby podle čl. 80 Ústavy, kdežto úkolem soudů je nezávislé a nestranné rozhodování o vině trestu obžalovaného podle čl. 81 a 90 Ústavy. Zmírňování a zpříšňování různých druhů z více uložených trestů však *a priori* neporušuje zásadu zákazu *reformationis in peius*.

21. Nelze však přisvědčit ani názoru Nejvyššího soudu, jež ve své judikatuře (viz usnesení uvedená sub 19, popř. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2008 sp. zn. 5 Tdo 1308/2008) prosazuje určité obecně platné seřazení trestů podle přísnosti, na základě kterého se snaží téměř matematicky vypočítávat rozdíly v přísnosti kvalitativně zcela odlišných trestů. Taková metodika může vést k porušení zásady zákazu *reformationis in peius* v jejím materiálním pojetí, neboť i při pomoci jakoby objektivních matematických výpočtů může poměrně snadno dojít ke zjevnému zhoršení kvality života odsouzeného a zpříšnění trestu, který se dá jen obtížně vyjádřit při kombinaci více trestů matematickou formulí či přepočtem (i když lze najít výjimky jako u peněžitého trestu v projednávané věci při přepočtu dnů a denních sazeb). Při naplnění ochrany práva na odvolání není tak třeba dbát pouze na to, aby se jednotlivé výměry trestů nezvýšily, nýbrž primárně na celkový dopad uložených sankcí pro život odsouzené osoby [obdobně např. náleze ze dne 8. 6. 2006 sp. zn. II. ÚS 304/04 (N 117/41 SbNU 469)]. Nelze přitom *a priori* poměřovat ani důležitost jednotlivých zasažených práv, neboť ústavní práva jsou *prima facie* rovnocenná [srov. např. náleze ze dne 11. 6. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 40/02 (N 88/30 SbNU 327; 199/2003 Sb.) nebo bod 38 nálezu ze dne 30. 3. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 2/10 (N 68/56 SbNU 761; 123/2010 Sb.)].

22. Trest či souhrn trestů chápe Ústavní soud v nejobecnějším smyslu jako záměrně způsobenou újmu na právním postavení pachatele omezením některých jeho (a většinou ústavních) práv. A protože výchozím stavem pro úvahy o každém omezení právního postavení je obecně svoboda každého člověka ve smyslu čl. 1 věty první Listiny, poměřuje Ústavní soud přísnost dvou či více porovnávaných trestů mírou omezení této svobody (a to nejen osobní). Pojmovým znakem každého trestu, jakožto újmy, je nutné omezení tohoto svobodného postavení člověka, a tedy i palety možných způsobů, kterými může výše uvedeného cíle dosáhnout. Především v tomto směru by soudy měly poměřovat přísnost dvou druhově odlišných trestů, přičemž toto posouzení se musí vztahovat ke každému konkrétnímu případu, resp. každému konkrétnímu pachateli. Přinejmenším napadená rozhodnutí, a s nimi související judikatura (sub 21), nelze opřít

pouze o pokus nalézt jednoznačnou obecnou metodiku poměrování odlišných druhů trestů, což však je obecným problémem trestního soudnictví nejen v České republice. Ústavní soud zastává názor, že závěr o zpřísnění není jen věcí výpočtu či přepočtu, nýbrž v první řadě náležitého odůvodnění prostředky soudní moci. Proto je v případech, ve kterých soud vyššího stupně, omezen zásadou zákazu *reformationis in peius*, zpřísní alespoň jeden z uložených trestů, třeba trvat dle Ústavního soudu na tom, aby z odůvodnění takového rozhodnutí byly zřejmé důvody pro takovou změnu, aplikovatelné zároveň při přezkumu dodržení výše uvedených ústavních zásad čl. 39 a čl. 8 odst. 2 Listiny, na základě kterých je třeba na řádném uplatnění tohoto zákazu trvat jako na požadavku řádně vedeného trestního řízení před obecným soudem podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

23. Od soudce, právě proto, že je soudce, a ne účetní, se očekává, že tresty nebude poměřovat formalistickým způsobem (stále by měla platit stará maxima *iudex non calculat*), ale konkrétními dopady do života každého jednoho pachatele. Právě např. trest zákazu řízení motorových vozidel má zcela rozdílný dopad v životě každého člověka, s ohledem na jeho rodinu, zaměstnání, podnikání, bydliště a místo zaměstnání apod., stejně tak jinak dopadá peněžitý trest na movitého, jinak může brát nepodmíněný trest odnětí svobody bezdomovec přezívající v mrazech na ulici atd. Pro častou nemožnost plně objektivního poměrování dvou různých trestů je nutné brát ohled i na subjektivní vnímání samotného odsouzeného [srov. zejména náleze ze dne 24. 4. 2006 sp. zn. I. ÚS 670/05 (N 88/41 SbNU 127)], které musí vždy být důležitou, byť nikoliv nepřekročitelnou indicií, jaký z poměřovaných trestů bude lépe zachovávat jeho možnost dalšího (avšak pouze řádného) rozvoje jeho svobodné osobnosti. V tomto směru ovšem třeba uvést, že výše uvedený přístup k odsouzenému nelze chápat jako nějakou možnost výběru trestu či trestu „na přání“ (srov. oproti tomu již usnesení ze dne 27. 5. 2015 sp. zn. III. ÚS 3602/13). Zde senát Ústavního soudu zdůrazňuje, že dříve vyslovený závěr v uvedeném nálezu sp. zn. I. ÚS 670/05, podle kterého „posledním arbitrem toho, co je či není ku jeho prospěchu, by měl být zásadně obviněný, nikoli soud“, nelze chápat tak, že se tím jednostranně upřednostňuje zájem (prospěch) delikventa (v teorii tzv. subjektivně-objektivní koncepce oproti objektivní), tak jak jej vnímá on sám, před účelem trestu z hlediska objektivního, což může být v rozporu jak s represivní, tak s preventivní funkcí trestu (co do individuální i co do generální prevence), nýbrž jako vyjádření koncepce individualizace trestu, který, ač stejný, může různě tíživě dopadat na různé delikventy. Ne vždy je proto možné poměřovat v rovině abstraktní úvahy o tom, co je ve skutečnosti zhoršením, a proto je nutno postupovat *a casu ad casum*, jakkoli je nepochybně postup cestou objektivování a matematických přepočtů možný, ale jen tam, kde to neodporuje podstatě zákazu *reformationis in peius*.

24. Proto je povinností odvolacího soudu, kterému je dispozice § 259 odst. 4 trestního řádu adresována, rozhodovat nejen o důvodech odvolání, nýbrž i srovnávat napadené rozhodnutí s dopady svého vlastního budoucího rozhodnutí ve všech jeho aspektech, počínaje trestem, až po rozhodnutí o nákladech řízení (viz náleze ze dne 9. 8. 2016 sp. zn. III. ÚS 3570/15), tedy nejen z hlediska stavu v době rozhodnutí, nýbrž i z hlediska dopadů na odsouzeného v budoucnosti. Odvolací soud tak musí odůvodnit změny, které oproti přezkoumávanému rozhodnutí ve vztahu k budoucímu postavení odsouzeného provádí (což se v projednávané věci nestalo), neboť právě odvolací soud (nikoli odsouzený) je tím, kdo o možném zhoršení rozhoduje, aniž by se dostával do pozice státního zastupitelství a tím zasahoval do koncepce dělby moci a moci (sub 13, 20).

B. Aplikace obecných principů na projednávanou věc

25. Z povahy věci, s ohledem na výtky stěžovatele, jsou předmětem řízení rozhodnutí odvolacího soudu a dovolacího soudu. Odvolací soud rozsudek okresního soudu zrušil a překvalifikoval jeho trestné jednání ze zločinu vydírání (viz blíže sub 2) na přečin výtržnictví podle § 358 odst. 1 tr. zákoníku, přičemž kvalifikace jeho jednání jako přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku zůstala zachována. Za tyto trestné činy stěžovateli snížil trest odnětí svobody v trvání osmi měsíců (při trestní sazbě odnětí svobody až na dvě léta) s podmíněným odkladem na dobu dvou let, ponechal ve stejné výši peněžitý trest ve výměře 20 000 Kč (se stejným počtem denních sazeb a jejich výši a stejnou délkou náhradního trestu odnětí svobody). Dále byl stěžovateli stanoven výrazně zvýšený trest zákazu řízení motorových vozidel na tři roky. Odvolací soud však v rozsudku neuvedl žádnou v tomto směru relevantní úvahu o nutnosti zpřísnění trestu zákazu řízení motorových vozidel. Tento nedostatek nevysvětlil ani ve vyjádření k ústavní stížnosti.

26. V napadeném usnesení se sice tento postup pokusil obhájit Nejvyšší soud, který srovnáním poměrů zmírněného a zpřísněného trestu (avšak při pomnutí toho, že současně došlo k zmírnění právní kvalifikace trestného jednání) dospěl k závěru o celkovém zlepšení stěžovatelova postavení. Takový závěr však považuje Ústavní soud, s ohledem na výše uvedená obecná východiska, za formalistický, neodpovídající materiálnímu pojetí zásady zákazu *reformationis in peius*, nehledě na to, že srovnání probíhalo na podkladě dvou zcela odlišných trestních sazeb (sub 25), kdy v prvním případě byla trestní sazba dvě léta až 8 let (zločin vydírání), zatímco v případě přečinu výtržnictví byla již sazba jen do dvou let odnětí svobody. Již v tomto ohledu se jeví tvrzené zmírnění hrozícího omezení osobní svobody a jeho kompenzace zpřísněním zákazu řízení motorových vozidel o jeden rok (s ohledem na reálnost uložení trestu) jako porušení zákazu *reformationis in peius*, jakkoli by se mohl Ústavní soud s postupem krajského soudu ohledně samotného uložení trestu ztotožnit (což mu ale nepřísluší).

27. Dle Ústavního soudu přitom nejde jen o formální pochybení nepředstavující významnější zásah do stěžovatelových základních práv, nýbrž jde o neoprávněný zásah v materiálním smyslu, jak byl vymezen judikaturou Ústavního soudu [srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3108/08 (U 9/52 SbNU 821)]. Stěžovateli byl o rok prodloužen trest zákazu řízení motorových vozidel, což může mít zásadní dopad hned do celé řady aspektů stěžovatelova života (starost o rodinu, možnost zaměstnání či podnikání, osobní rozvoj, ekonomické důsledky ve vazbě na nezměněný peněžitý trest atd.). Naproti tomu trest odnětí svobody s podmíněným odkladem stěžovatele nijak zásadně omezovat nemusí (za předpokladu dodržení stanovených podmínek chování). Z hlediska sub 22 zmíněné svobody jedince lze takový trest obvykle považovat za dokonce mírnější, neboť postavení odsouzeného v normálním životě fakticky omezuje nejméně, neboť požadavek vedení řádného života, za omezení sám o sobě, lze z hlediska práva považovat stěžít. Ve výjimečných případech tomu však tak být nemusí, jako v případě pachatele s obsáhlejším rejstříkem trestů z minulosti, či podmíněně propuštěné osoby.

28. Nelze tak paušálně stanovit, že snížení výměry trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem „vyvažuje“ zpřísnění trestu zákazu činnosti. Je na soudu, aby v případě

poměrování přísnosti jednotlivých druhů trestů v každém konkrétním případě zvažil všechny relevantní okolnosti (zejména osobu a poměry pachatele) a v tomto směru dospěl k racionálnímu závěru o nutnosti veřejnou žalobou nenavrhané změny trestů uložených soudem nižšího stupně. Jen takový přístup soudů znamená důsledné dodržení zásady zákazu *reformationis in peius* v jejím materiálním pojetí, respektujícím ústavní práva odsouzených osob.

29. Lze tedy uzavřít, že obecné soudy nedodržely v případě stěžovatele ústavní podmínky aplikace zásady zákazu *reformationis in peius*, když z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu nevyplývá žádný zřejmý důvod, pro něž by prodloužení trestu zákazu řízení motorových vozidel o jeden rok nemělo vést ke zhoršení stěžovatelova postavení. Jakkoli by se mohl Ústavní soud přiklonit k názoru odvolacího soudu, že jím uložený trest lépe odpovídá povaze a účelu trestání v projednávané věci s ohledem na osobu stěžovatele, s ohledem na uvedený zákaz v dané ústavně procesní konstelaci tento názor nebyl ústavně konformním. V tomto směru popsané úvahy Nejvyššího soudu pak Ústavní soud musel odmítnout pro jejich formalistickou povahu, nezohledňující okolnosti konkrétního případu. Z uvedených důvodů bylo třeba vrátit věc až krajskému soudu k novému projednání a odůvodněnému vyměření stěžovatelova trestu, přičemž bylo využito možnosti dané § 314h odst. 1 věta první trestního řádu a rozsudek krajského soudu byl zrušen pouze v této části.

30. Jelikož porušení zásady zákazu *reformationis in peius* je spojeno s porušením ústavně zaručeného práva na vedení trestního řízení a především na potrestání způsobem, který je určen zákonem ve smyslu čl. 39 Listiny ve spojení s čl. 1 odst. 1 a 2 Ústavy a čl. 8 odst. 2 Listiny [k tomu srov. např. náleze ze dne 5. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 2306/07 (N 47/52 SbNU 471)], Ústavní soud ústavní stížnosti podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil, a to v případě napadeného usnesení Nejvyššího soudu jako celek, v případě napadeného rozsudku krajského soudu (sub 5) v té části (srov. § 314h odst. 1 věta první trestního řádu), kterou byl stěžovateli uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na dobu tří let. Ve zbývajících částech byl návrh, směřující v petitu proti rozsudku krajského soudu jako celku, v odůvodnění však jen proti uložení trestu zákazu činnosti spočívající v zákazu činnosti řízení motorových vozidel, odmítnut podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako zjevně neopodstatněný.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. listopadu 2016

Josef Fiala
předseda senátu